

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
Катедра „Архивистика и методика на обучението по история“

Хава Бекир Джунин

**УЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ В
НЕВРОКОПСКО ОТ 1912 Г. ДО 2020 Г.**

АВТОРЕФЕРАТ

на

дисертационен труд

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“

Област на висше образование 2. Хуманитарни науки

Професионално направление 2.2. История и археология Докторска

програма: „Документалистика, архивистика, палеография“

Научен ръководител: Проф. д-р Тодор Мишев

София, 2025

Дисертацията е разработена в Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Исторически факултет, Катедра „Архивистика и методика на обучението по история“. Дисертационният труд е насочен към външна защита на факултетен съвет на Исторически факултет. Авторът е докторант в същата катедра. Външната защита е утвърдена с ректорска заповед

Рецензенти:

1.

Научно жури:

1.

2.

3.

4.

5.

Резервни членове на научното жури:

1.

2.

СЪДЪРЖАНИЕ:

1.Обща характеристика на дисертационния труд.....	3
1.1 Избор и актуалност на темата.....	3
1.2 Обект и предмет на изследването.....	5
1.3 Цели и задачи на изследването.....	5
1.4 Изследователски методи.....	7
1.5 Изследователски хипотези.....	8
1.6 Ограничения в изследването.....	8
2. Структура и съдържание на дисертационния труд.....	10
2.1 Структура на дисертационния труд.....	10
2.2 Съдържание на дисертационния труд.....	13
2.2.1 Първа глава: „Неврокоп преди освобождението на града“.....	13
2.2.2 Втора глава: „Училищно образование в Неврокоп след Освобождението на града до наши дни“.....	17
2.2.3 Трета глава: „Училищата – поглед отвътре. Учителите“.....	20
3. Обобщения и изводи.....	27
4. Приноси на дисертационния труд.....	28
5. Публикации по проблематиката на дисертационния труд.....	30

1. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1.1 Избор и актуалност на темата

Изборът на тема е свързан с необходимостта от задълбочено изследване на училищното историческо образование в контекста на специфичните социални и политически условия в Неврокопско през XX-ти век. Изборът конкретно на Неврокопско е мотивиран от няколко ключови фактора, които са свързани както с историческата значимост на региона, така и със съвременните предизвикателства в областта на историческото образование. Наименованието „Неврокопско“ в заглавието на дисертацията се обосновава с факта, че терминът обхваща цялостната историческа, културна и географска идентичност на региона, въпреки че изследването се фокусира върху конкретни населени места – град Гоце Делчев, село Баничан, село Дъбница и село Брезница. Този регион, исторически известен като Неврокопско, представлява общност, в която училищното образование е играло съществена роля за формирането на социалните, културни и етнически връзки.

Под думата „Неврокопско“ се разбира не само административно-териториалното понятие, но и историческата и културна същност на региона, който включва както самия град (първоначално известен като Неврокоп, сега Гоце Делчев), така и околните села. Тази терминология подчертава общата образователна и социална динамика, характерна за целия регион, като обединява разнообразните, но свързани по исторически и културен начин населени места.

Избирането на наименованието „Неврокопско“ позволява да се разгледат училищните практики, методите на възпитание и културните влияния, които са специфични за този регион, независимо от сегашната административна организация. В този смисъл, заглавието „Училищното образование в Неврокопско от 1912 г. до 2020 г.“ адекватно отразява целия спектър от образователни явления, които са се развивали под общата идентичност на региона, осветявайки както уникалните местни особености, така и по-широките тенденции в развитието на образователната система през последния век. Дадените примери в дисертацията са подбрани така, че да представят различните етнорелигиозни общности в региона – българи мюсюлмани /помаци/, българи християни и турци. Затова са избрани за изследване именно тези три села- Брезница, Баничан и Дъбница.

Дисертацията е структурирана така, че да отразява многопластовостта на образованието в региона.

Актуалността на темата произтича от нуждата да се анализира специфичните предимства и недостатъци на образование, в което са силно застъпени целите на националната държава, в региони със значителни етнически и религиозни малцинства. Особено важна роля в това играе преподаването на история и изводите на дисертацията ще позволяват прецизиране на подходите към преподаването на история в съвременния български образователен контекст.

В България, както и в други държави, има нарастващ интерес към методите на преподаване на историята, подходите към интерпретацията на миналото, както и към въздействието на тези процеси върху идентичността на учениците. Възможността за анализ на начина, по който историческите събития от местно, национално и глобално значение са преподавани в Неврокопско, предоставя важен принос за разкриването на еволюцията на училищното историческо образование и неговото значение за съвременното българско общество.

1.2 Обект и предмет на изследването

Обект на настоящото изследване е училищното образование в Неврокопско (днешен Гоце Делчев и околности) през XX-ти век и до 2020 г., което включва процесите, структурите и институциите, свързани с училищното образование в региона. Това обхваща както държавната образователна система, така и спецификите на обучението в местните училища, както и взаимодействието на училищата с местната общност, културни традиции и историческа памет. Изследването се фокусира върху практиките на преподаване в училищата на Неврокопско, като включва както официалните учебни програми, така и адаптациите и подходите, използвани от учителите, с оглед на местния контекст и историческа обстановка.

Предмет на изследването: Дисертацията разглежда конкретни аспекти на образованието с акцент върху образованието, с неговите методи, съдържание и влияние върху идентичността. В рамките на дисертацията ще се спра на това как тези образователни процеси са формирали историческото съзнание на учениците, като важен елемент от социализацията и културната идентичност на местната общност.

1.3 Цел и задачи на изследването

Основна цел на дисертацията е:

Целта на настоящето изследване е да се **систематизират, анализират и оценят процесите на училищното образование в Неврокопско от 1912 г. до 2020 г.**, като се изследват методите, съдържанието и въздействието на преподаването в регионалния контекст. Изследването цели да разкрие как училищното образование е формирало идентичността и историческото съзнание на учениците в Неврокопско, като същевременно разглежда еволюцията на образователната практика в съответствие с политическите и социални промени през изследвания период.

За постигането на поставената цел на дисертационното изследване са набелязани следните изследователски **задачи**:

1. **Да се проследи историята на образованието върху конкретни примери, сравняващи различни етнорелигиозни общности.**
2. **Да се анализира влиянието на образованието, даващо предимство на националната държава, върху мотивацията на ученици и родители от различни етнорелигиозни общности.**
3. **Да се анализира влиянието на географската изолация върху достъпа до образование и мотивация.**
4. **Да се представи развитието на училищното образование в Неврокопско от 1912 г. до 2020 г.,** включително основните етапи на реформи в образователната система, промени в учебните програми и методиките на преподаване.
5. **Да се анализират социалните, икономическите и политическите фактори,** които оказват влияние върху училищното образование в региона през различните периоди (период на Кралска България, социалистическия период, прехода към демокрация и съвременността).
6. **Да се изследва структурата на училищата и организационните промени в образователната система** в Неврокопско, включително развитие на учебните заведения, формирането на мрежата от училища и участието на местната общност в образованието.
7. **Да се проучат образователните методи и практики,** използвани от учителите в Неврокопско през различните исторически етапи, с фокус върху адаптацията на методите за обучение към социалния контекст и нуждите на учениците.
8. **Да се изследва взаимодействието между училището и местната общност,** включително ролята на родителите, културните и религиозни традиции, както и развитието на училищното образование като част от по-широкия социален

контекст.

Конкретна **задача** на изследването е да се проследят спецификите на едно образование следващо целите на националната държава, свързано с националните идеали, в регион със значителни етнически и религиозни малцинства.

Задачите на изследването ще позволят на читателя да получи задълбочено разбиране за същността на тези процеси и тяхното значение за развитието на образованието и обществото в региона.

1.4 Изследователски методи

В настоящия дисертационен труд са приложени следните **научноизследователски и емпирични методи**:

1. Историко-анализаторски метод

Този метод е използван за анализ на развитието на училищното образование в Неврокопско от 1912 г. до 2020 г. Чрез историческо изследване на документи, архиви и писмени източници се проследяват ключовите етапи, реформи и социални, икономически и политически фактори, които са формирали образователната система в региона. В рамките на този метод ще използвам съчетание от аналитични изследвания, публикувани през различни периоди от историята на България, с работа с оригинални архивни документи и лично събрани интервюта.

2. Документален анализ

Чрез анализ на архивни документи, учебни програми, заповеди, педагогически статии, протоколи от училищни съвети и други писмени материали се изследва съдържанието на учебните планове и методиките за преподаване през различните исторически периоди. Този метод помага за реконструкция на социалния и културен контекст на училищното образование и позволява да се извлекат конкретни примери за изменения в образователната практика. В рамките на този метод ще разчитам на оригинални, непубликувани архивни материали, събрани от мен за целите на дисертацията.

3. Анкетиране и интервюиране

За да се изследва възприятието на ученици, учители и родители относно училищното образование в Неврокопско, е проведено анкетиране и интервюиране на участници в образователния процес. Този метод предоставя емпирични данни за

конкретните промени в образователната практика, както и за отношението към различни аспекти на учебния процес в региона. В рамките на този метод разчитам основно на събрани от мен интервюта, а в по-малка степен и на публикувани спомени за по-далечни периоди, за които по естествени причини е невъзможно да бъдат събрани разкази от свидетели и участници.

4. Сравнителен метод

Чрез сравнителния метод се изследват различията и приликите в образователните практики в Неврокопско в контекста на останалите райони на България от 1912 г. до 2020 г. Това ще предостави възможност да се оцени спецификата на училищното образование в региона и как то е повлияно от национални образователни реформи.

1.5 Изследователски хипотези

На базата на наблюдаваните тенденции в международен и регионален план, дисертантът формулира следните работни *хипотези*:

- Въпреки етническите и религиозните специфики, образованието в региона следва общи модели, като проблемите, пречките и постиженията са съпоставими, независимо дали става дума за етнически българи или турци, християни или мюсюлмани.
- Образованието, следващо целите на националната държава е свързано най-вече с националните идеали, не води до намаляване на мотивацията сред ученици и родители от етнически и религиозни малцинства. Основните пречки са икономически и в по-малка степен културни, свързани с ролята на младата жена в мюсюлманските семейства, а не идеологически.

1.6 Ограничения в изследването

Избраната от дисертанта тема отразява изключително широкото поле на изследвания. Поради това, текущото дисертационно изследване притежава известни **ограничения** в мащаба на проведеното изследване:

Избраната от дисертанта тема обхваща широкото поле на училищното образование в Неврокопско от 1912 г. до 2020 г. Поради значителния времеви обхват и многобройните аспекти на изследваната тема, изследването притежава определени ограничения в мащаба и обхвата на проведеното изследване. Следните ограничения следва да бъдат отбелязани:

1) **Ограничен достъп до архивни и исторически източници** - изследването се базира на анализ на архивни документи, учебни програми и други писмени източници, но в някои случаи може да има ограничен достъп до ключови документи, особено в случаи на загубени архиви или ограничен достъп до определени училищни архиви. Това може да ограничи пълнотата на информацията за определени периоди и училища в Неврокопско.

2) **Избор на конкретни примери** - поради ограничения във времето и ресурсите, в изследването са използвани конкретни примери и случаи, които не обхващат всички училища и образователни институции в региона. Това може да доведе до ограничения в обобщенията, които могат да се направят за цялата Неврокопска област, като изводите се основават на изследваните конкретни училища и исторически моменти.

3) **Ограничен обхват на емпиричните данни** - емпиричните данни, събрани чрез анкети и интервюта, се основават на ограничен брой респонденти (учители, ученици, родители). Поради това резултатите от емпиричния анализ може да не отразяват напълно разнообразието от гледни точки на всички участници в образователния процес, особено в различните периоди и социални групи в региона.

4) **Фокус върху училищното образование, без детайлно разглеждане на извънкласни дейности** - въпреки че училищното образование е в основата на изследването, някои аспекти на образователния процес, като извънкласни дейности и тяхното влияние върху образованието, са разгледани в по-малка степен. Това е въпрос, който остава извън основния фокус на настоящото изследване, въпреки че може да бъде значителен за разширяване на анализа.

5) **Необхванати социални и културни аспекти** - поради фокуса върху училищното образование, социалните и културни аспекти на образованието в Неврокопско, като влиянието на местните традиции, религиозни вярвания и етнически особености, са разгледани в ограничена степен. Тези фактори, макар и важни за контекста, не са основен фокус на изследването.

Сравнително дългият изследван период (повече от век) налага да се фокусирам върху исторически формирани се етнически и религиозни групи, както и селища.

Поради това в обхвата на изследването не влиза единственото компактно ромско селище в региона, а именно ромският квартал „Кремиковци“ в село Гърмен. Той е създаден в периода на социализма, а също така никога не е функционирал като сравнително самостоятелна икономическа или образователна единица, поради което би било некоректно от методологична гледна точка да бъде включван в сравненията.

Въпреки тези ограничения, изследването предоставя валидни и значими резултати, които допринасят за разбирането на развитието на училищното образование в Неврокопско от 1912 г. до 2020 г. Всеки от тези ограничения е съобразен с реалистичния обхват на дисертацията и не намалява значимостта на основните изводи от изследването.

2.СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

2.1 Структура на дисертационния труд

В своята **структура** текущият дисертационен труд е разделен на увод, три основни глави, заключение, използвана литература и приложения (в обем от 119 страници), с общ обем 270 страници. В текста е включена 1 карта, а в приложения-интервюта с хора от изследваните населени места.

Първата глава на дисертационното изследване има за цел да положи основите на разбирането за историческото, културното и просветното развитие на Неврокоп и околността през епохата на Възраждането. Чрез анализ на основните аспекти на социално-икономическото развитие, църковно-националните борби и усилията за новобългарска просвета, главата представя контекста, в който се зараждат първите образователни инициативи и културни институции в региона. Чрез исторически преглед на Неврокоп и околните села, като Баничан, Брезница и Дъбница, текстът изследва значимостта на местните общности в процеса на възрожденската трансформация. Главата също така акцентира върху ролята на просветните дейци, училищните дружества и читалищата, които поставят основите на българската просвета и културно развитие в региона. В обобщение, първата глава служи като въведение в историческия пейзаж на Неврокопско, подготвяйки читателя за по-задълбоченото изследване на образованието, просветните организации и влиянието на възрожденските дейности върху местното население. Тя задава тематичните рамки на изследването, подчертавайки значението на региона в националната история.

Втора глава е посветена на конкретни примери за училищни институции, като е

показано тяхното създаване и функциониране в различни етнически и религиозни общности.

Село Брезница е населено предимно с българи мюсюлмани /помаци/, със сравнително малобройна християнска част – заселници, дошли след националните катастрофи. Подробно е разгледана историята на училището, в което за кратко ученици от християнски и мюсюлмански семейства са учили отделно, но след това са се слели в общи паралелки. Показана е ролята на учителите, като са разгледани конкретни биографични примери, ролята на родителите и на училищното настоятелство. Общият извод е, че проблемите и постиженията на учениците, както и ангажираността на родителите, показват общи тенденции, независимо от религиозните специфики.

Село Дъбница е с многобройно турско население, но появата и развитието на училището там следва същия модел, както в с. Брезница. Архивните документи не дават основания да се твърди, че обучението на български език е предизвиквало сериозни затруднения, може би поради постоянното общуване на учениците и семействата от турски произход с българоезични съседи и съученици. По-специфично е присъствието на учители, дошли от вътрешността на страната, като има известни разлики между тях и учителите-българи, родени и израснали в региона.

Село Баничан е населено почти изцяло с християнски семейства, но и там училището като институция, учениците, родителите и учителите показват същите модели, каквито виждаме в другите изследвани села. Специфична за селото е по-голямата мобилност, довела и до изселване в Гоце Делчев и други части на страната, като това се дължи колкото на етнорелигиозния облик на селото, толкова и на местоположението му на централен път близо до града. Гимназията в Неврокоп / Гоце Делчев/ е място, където се събират ученици от целия регион, включително от изследваните села. В архивите се съхраняват документи, свързани с дисциплината и наказанията в учебното заведение, които наред с успеваемостта ни позволяват да съдим за мотивацията на учениците. Заради това специално място е отделено на наказанията.

Трета глава: В предишните глави бяха разгледани селищни общности (първа глава) и намиращите се в тях образователни институции (втора глава). В третата глава се слиза до нивото на конкретни хора, учители и ученици. За по-далечните исторически периоди по разбираеми причини няма възможност да бъдат събрани днес спомени или интервюта от непосредствени участници, затова в началото на главата са представени спомени на учители въз основа на публикувани източници. Във втората част на главата е използвано съчетание от архивни документи и лично събирани интервюта. Показана е ролята на конкретния учител, от

когото до голяма степен зависи по-нататъшната съдба на ученика, като за това има потвърждение и в спомените – позитивни и негативни – на самите ученици. Показана е също разликата между учители, родени или формирали се в региона и имащи непосредствен жизнен опит от взаимодействие с хора от други етнически и религиозни общности от една страна, а от друга тези, които идват от други региони. Може би най-важният извод от тази глава е, че често ролята на учителя като личност е поне толкова важна, а защо не и по-важна от използваните образователни методи.

Заключителната част:

Темата на настоящата дисертация, „Училищното образование в Неврокопско от 1912 г. До 2020 г.“, е вдъхновена от дълбоката значимост на образованието в социалното и културното развитие на обществото. Неврокоп, разположен в югозападната част на България, носи със себе си богата история, която е неразривно свързана с образователните традиции на региона. В условията на динамични социални и исторически промени, училищното образование играе ключова роля за формиране на идентичността на местната общност и за устойчивото развитие на региона.

С настъпването на XX-ти век, Неврокоп претърпява множество трансформации, особено след Освобождението през 1912 г. и по време на различните политически и социални системи. Чрез внимателен анализ на развитието на училищната система, както и чрез интервюта с представители на различни социални групи, настоящето изследване цели да осветли не само историческите етапи, но и личния опит на учители, ученици и родители. Важно е да се подчертае, че образованието в Неврокоп не е просто академичен процес, а социален и културен феномен, който включва ангажираността на местните институции и на родителите в училищния живот.

Дисертацията е структурирана така, че да отразява многопластовостта на образованието в региона. В първите глави се разглеждат историческите контексти и образователните реформи, които са формирали училищата в Неврокопско. След това се акцентира на влиянието на националната политика и на социализацията на местната общност в процеса на обучение. Чрез практическите примери от реалността на училищата в региона, се подчертава важността на личността на учителя и участието на родителите в образователния процес.

Със завършването на тази дисертация, надеждата ми е да допринесе за разширяване на знанията относно образованието в Неврокопско, да поставя основите за

бъдещи изследвания и да насърча обществения интерес към темата. Образованието е не само основно право на всеки индивид, но и основен фактор за напредъка на нашето общество.

Използваната литература на дисертационния труд съдържа общо 123 заглавия и мрежови ресурси.

2.2 Съдържание на дисертационния труд

2.2.1 Първа глава: „Неврокоп преди Освобождението на града“

В този раздел се разглежда развитието на Неврокоп (днешен Гоце Делчев) в периода на Българското възраждане. Фокусът е върху социалните, икономическите и културните трансформации, които засягат региона. Разказът проследява как националната идея прониква в Неврокопския край, формирайки основите на новобългарската просвета, църковно-националните борби и стремежа за политическа независимост.

В „Историята на Неврокоп и околните села“ се представят историческите събития и традиции на самия Неврокоп и околните села. Изтъква се ролята на района като икономически, културен и стратегически център през различни епохи. Акцентът е върху взаимодействието между селата и града, както и върху приноса на селските общности към образованието, културата и националноосвободителните борби.

Разделът „Кратка история на град Гоце Делчев“ предоставя преглед на историята на Гоце Делчев от древността до съвременното. Описват се основаването на града, неговото значение като търговски и административен център и ключови събития от епохата на Възраждането. Специално внимание се отделя на участието на града в революционните движения и културния му подъем.

В „Кратка история за село Брезница“ се представя историята на село Брезница – неговото основаване, развитие и културни традиции. Разглежда се как селото се вписва в контекста на Неврокопския регион и какви са били условията на живот, икономическите дейности и приносът му към националната кауза.

В „Кратка история за село Дъбница“ се разглежда село Дъбница, неговото географско положение, история и социална структура. Акцентът е върху значението на селото за региона, неговата роля в просветата и участието му в националните движения през Възраждането.

В „Кратка история на село Баничан“ В тази част се разказва за село Баничан, като се акцентира върху традициите, поминъка и историческите събития, свързани със селото. Подчертава се значението му като център на културния и образователен живот в региона, както в миналото, така и днес.

В „Нови тенденции в икономическото развитие и църковно-национални борби в Неврокопския край преди Освобождението на града“ се проследява как икономическите промени и борбите за независима църква стимулират развитието на националното самосъзнание в Неврокопския край. Разглеждат се ключови събития като разкола с гръцката патриаршия, изграждането на български храмове и мобилизирането на местното население за каузата на българската екзархия.

В „Образованието преди освобождението на Неврокоп“ се описват първите опити за създаване на училища в региона, включително усилията на местните общности и възрожденските дейци. Акцентът е върху трудностите, свързани с финансиране, съпротивата от страна на османските власти и гръцкото духовенство, както и първите успехи в новобългарското образование.

В „Новобългарска просвета в Неврокопско - създаване на първите училища в околията“ се проследява историята на основаването на първите новобългарски училища в Неврокопския край. Разглежда се как те се превръщат в центрове на просвета, като възпитават млади хора, които впоследствие стават част от националноосвободителното движение.

В „Просветни организации в Неврокоп - Училищно дружество „Просвещение“, Читалище „Зора“ се разглежда дейността на просветните организации като училищното дружество „Просвещение“ и читалище „Зора“. Те играят ключова роля в разпространението на знания, организирането на културни събития и мобилизирането на населението за участие в националната кауза.

Разделът „Просветни дейци в Неврокопския регион през Възраждането“ е посветен на видните личности, които допринасят за развитието на просветата и културата в Неврокопско. Разглеждат се техните усилия за организиране на училища, написване на учебници, проповядване на новобългарския език и ангажиране с революционните борби. Това е разказ за вдъхновението, упоритостта и отдадеността на учители, духовници и общественици.

В заключение на Първа глава

Неврокопският край, с неговия богат исторически и културен контекст, играе ключова роля в развитието на българското възрожденско движение и формирането на националното самосъзнание. Историята на Неврокоп и околните села разкрива един регион, който успява да съчетае икономическо развитие, просветни инициативи и църковно-национални борби, независимо от трудностите на османското владичество и чуждата културна доминация.

Образованието се откроява като централен стълб в този процес. От първите училища до новосъздадените просветни организации като училищното дружество „Просвещение“ и читалище „Зора“, местните общности не само изграждат новобългарска просвета, но и полагат основите на културно-просветното възраждане, което подготвя почвата за освобождението. Учителите, духовниците и обществените дейци от региона се превръщат в символи на несломимия дух и борбеност на местното население.

Традициите, предадени през поколенията, свързани с образованието, културата и борбите за църковна независимост, остават дълбоко вписани в идентичността на Неврокопския край. Тази история не само показва пътя, извървян от региона през епохата на Възраждането, но и вдъхновява днешните поколения да продължат традицията на стремеж към знание и национална гордост.

Просветното наследство на Неврокопско е неразделна част от голямата картина на българската история – един регион, който отразява силата на единението, значението на просветата и възможността за промяна дори в най-тежките времена.

В историята на всяко селище има години на дръзновени дела и подем, които отбелязват върхове в неговото обществено-икономическо развитие. За Неврокоп такъв е периодът на 60-те и 70-те години на XIX век. От проследяващия анализ на културно-просветното развитие в Неврокопско, можем да направим извода, че това е период, изпълнен с изключително бурни църковно-училищни борби, начертали пътя за консолидиране на българската нация.

Подемът на тези години е първо и преди всичко икономически. Наред с много други градове през втората половина на XIX век Неврокоп прави решителни крачки в своето стопанско развитие.

Още през 1862 г., в Неврокоп е открито първото българско светско училище, което заменя просъществувалото повече от две десетилетия килийно училище на

Даскал Господин. Поставя се светло начало, което крепне и процъфтява през следващите години, въпреки непрестанните атаки и интриги на гръцката националистическа пропаганда. Един след друг в Неврокоп и околните села идват нови учители, все по-образовани, все по-въодушевени от идеята да служат на великата кауза на духовното и политическо освобождение на своя народ.

Прегледът, който бе направен на просветните движения в Неврокоп през периода на Възраждането и малко след това показва, че и в този край, както във всички български земи по онова време, се извършват национално-културни процеси, неделима част от българското културно възраждане. В борбата се раждат герои, които са готови да понесат и са понасяли тежки страдания, а понякога заплащали с живота си за твърдостта, с която отстоявали идеите на Българското възраждане. Такива герои са даскал Господин, Илия Дуков, Стоян Шехинов, поп Харитон, Никола Мандушев, Никола Ковачевски,, Никола Падарев, Петър Сарафов, Спас Прокопов и много други, прекарвали дълги години из османските затвори или оставили костите си из малоазийските крепости като заточеници.

В наши дни е донякъде трудно да допуснем, че мотивите на тези хора са били изцяло безкористни и тяхната движеща сила е била само безкористното родолюбие, но по всичко личи, че това е било именно така. Всички данни, с които разполагаме, сочат, че става дума за безкористни патриоти и по-скоро трябва да си задаваме неудобни въпроси относно нашите собствени съмнения.

Възрожденските учители, които са разгледани в предишните редове, са фигури с почти легендарен статус – хора, които в условията на бедност, липса на ресурси и тежки исторически обстоятелства успяват да положат основите на българското образование. Те често са били не просто преподаватели, а водачи, духовни наставници и пример за самоотверженост. В техния образ виждаме не само стремеж към просвета, но и едно дълбоко чувство за дълг към народа, което ги е превърнало в носители на идеали, вдъхновяващи поколения напред.

И все пак, макар контекстът да се променя значително, ролята на учителя остава решаваща и през следващите епохи. Ако възрожденските учители са строили основите, то техните наследници през XX-ти век са тези, които развиват и модернизират тази система, адаптирайки я към новите социални, икономически и политически реалности. С навлизането на организираните училищни институции, държавната регулация и по-масовото образование, учителите вече действат в нова среда, която предлага както

възможности, така и предизвикателства.

Но това, което остава неизменно, е тяхното въздействие върху отделния ученик. Именно през XX-ти век започваме да виждаме по-ясно как конкретните преподаватели – със своя подход, личност и усилия – не просто предават знания, а могат да предопределят съдбата на учениците, вдъхновявайки ги или обезсърчавайки ги. В следващите глави ще разгледам тази динамика по-подробно, като насоча вниманието си към истории за учители, които са се открили през този период, както с иновациите си, така и с борбата си в една непрестанно променяща се среда.

По този начин ще се опитаме да проследим как учителската професия, макар и еволюирала, продължава да носи белезите на възрожденския дух – с всичките си противоречия, предизвикателства и величие.

2.2.2 Втора глава: „Училищно образование в Неврокоп след Освобождението на града до наши дни“

Движението за новобългарска просвета и култура, за светско училище и образование е едно от най-значимите явления в националноосвободителните борби на българския народ през Възраждането.

Вълнуващи страници в този процес записва и българското население в град Неврокоп (Гоце Делчев) и Неврокопско (Гоцеделчевско). В продължение на десетилетия то води упорита и непреклонна борба за народностното си утвърждаване - за светско училище и национална култура.

В резултат на Балканската война през месец Октомври 1912 г. Неврокоп и Неврокопско са освободени . В града и в освободената част на Неврокопския край се създават нормални условия за свободно културно развитие. Тук се стичат и множество българи от не освободените краища, които вливат своите сили в общия културен подем. Просветното дело започва да се развива с бързи крачки напред, за да стигне до големи успехи, на които сме свидетели днес.

След изложението за общото състояние на образованието в региона, се преминава към микроравнище, където по примера на едно конкретно училище се виждат както постиженията, така и основните затруднения и проблеми, с които се сблъскват директори, учители и ученици.

Училището в село Брезница е пример за това как образованието може да бъде

стълб на прогреса дори в малките и отдалечени общности. Високото ниво на обучение, строгите изисквания и уважението между учители, ученици и родители са го превърнали в емблема на просветата и надеждата за бъдещето.

Неврокопската смесена гимназия „Княз Симеон Търновски“ (също Политехническа гимназия; след това Природо-математическа гимназия) е едно от ключовите образователни институции в региона през първата половина на XX век. Основана в период на политически и социални промени, тя се превръща не само в място за обучение, но и в огледало на нравите, дисциплината и културните конфликти на времето. Между 1922-1943 г. гимназията е свидетел на различни провинения и наказания сред своите ученици, които разкриват напрежението между традиционните патриархални ценности, възприети в обществото, и модерните тенденции, които проникват чрез младото поколение.

Провиненията на учениците варират – от нарушаване на учебния ред до прояви на неподчинение и противоречие с моралните и социални норми на времето. Наказанията, прилагани от училищното ръководство, не само отразяват педагогическите подходи и строгостта на дисциплината, но и служат като показател за обществените нагласи и очаквания към младите хора в този период. Чрез анализ на тези аспекти се открива един уникален поглед към отношенията между институцията, учениците и обществото, както и към предизвикателствата на образователната система в контекста на българската история.

Настоящата тема цели да проследи тези провинения и наказания в гимназията „Княз Симеон Търновски“ и да изследва как те разкриват по-широките социални и културни промени, настъпващи в България между двете световни войни. В тази част от дисертацията ще разгледаме различните провинения на ученици и методите за тяхното наказание, с цел да разберем как те влияят върху ученическия живот и образователната система. През вековете училищната дисциплина се е променяла значително. От строгите наказания в миналото до съвременните подходи за позитивна дисциплина, Неврокопската смесена гимназия се стреми да намери най-ефективния начин за управление на ученическото поведение.

Ефективността на наказанията, прилагани на ученици през 20-те до 40-те години на 20-ти век в Неврокопската смесена гимназия, трудно може да бъде оценена еднозначно поради липсата на систематични научни изследвания от този период. Въпреки това, може да се направи обобщение въз основа на исторически данни,

педагогически теории и съвременни изследвания. Наказанията често са били ефективни в краткосрочен план за поддържане на реда в класната стая и за бързо коригиране на неподходящото поведение. Учениците са се подчинявали на наказанията поради страх от физическа болка или унижение. Въпреки, че често срещано наказание е изключването на ученици от гимназията в комбинация с това да нямат право да продължат образованието си в което и да е друго училище в Царството.

Село Дъбница, разположено в югозападната част на България, е място с богата история и културно разнообразие. В продължение на векове, жителите на това малко населено място където съжителстват различни етнически и религиозни групи. В този контекст образованието играе ключова роля в социалното и културно развитие на селото. Създаването на първото училище в Дъбница не само бележи началото на организирания образователен процес, но и символизира стремежа на местните общности към културна интеграция и развитие. Тази инициатива е важна стъпка към укрепването на идентичността и социалното единство в селото.

Опитът на училището в Дъбница, което е успяло да се наложи като ключова образователна институция и важен фактор за модернизацията на селото, за социалната мобилност на младите хора от региона и за поддържане на добронамерени отношения между етническите групи там, позволява да открийм най-важните фактори за успеха. В тази част на дисертацията се обръща специално внимание на взаимодействието между педагогически персонал, училищни власти и местната общност, на специалната роля на местните елити, както и на това колко важен е предишният опит и подготовката на учителите, дошли от различни региони на България.

В заключението на Втора глава

Наказанията, прилагани през 20-те до 40-те години на 20-ти век в България, може би са ефективни в краткосрочен план за поддържане на ред и дисциплина, но техните дългосрочни последици са предимно негативни. Съвременната педагогика акцентира върху положителни методи на дисциплина, които насърчават здравословното развитие на децата и тяхната вътрешна мотивация за учене.

Опитът на училище „Христо Ботев“ позволява да очертаем ключовите фактори, необходими за успеха на едно учебно заведение в мултиетническа среда в България. На първо място виждаме, че са необходими съвместните усилия на учители, училищно ръководство, родители и местна общност. Дори на пръв поглед непричастни към

училищното дело хора, като секретар-бирник определящ квартири за учителите, могат да окажат решаващо позитивно или негативно влияние. Второ, много важна се оказва ролята на местните елити. За успеха на училището в ранните му години допринасят дори местните ходжи. Примерът на Дъбница показва, че местните традиционни елити не считат образованието за заплаха и дори напротив, готови са да помагат според силите и уменията си за неговото развитие. Трето, на ранните си етапи училището в Дъбница разчита на външни кадри – учители, дошли от различни региони на страната. Практиката показва, че най-успешни са тези, които са имали предварителен личен опит от живот в смесени етнически или етно-религиозни общности.

Когато правим равностметка на постигнатото в Неврокопската гимназия и за нейната роля и духовното издигане на населението от този район, трябва да отбележим, че през различните години от своята история тя се превръща в могъщ идеологически институт, в средище и ковачница за подготовка на саможертвени строители на комунизма, способни да решават най-сложните задачи, поставени от научно-техническата революция, самостоятелно мислещи, творчески личности, които са в състояние да преодоляват и най-големите трудности в социалистическото строителство-личности, активно воюващи за претворяване на партийната политика в живота.

Неврокопската гимназия през годините е била и винаги ще си остане могъщ светилник и разсадник на просвета и култура в тоя патриотичен български край.

2.2.3 Трета глава: „Училищата - поглед отвътре. Учителите“

Темата за училищата и учителите дава възможност да се разгледат не само институционалните измерения на просветата, но и човешкото лице на образованието. Учителите са ключовите фигури, които дават живот на училищата, като същевременно се изправят пред множество предизвикателства – социални, икономически и културни. Учителите са представени като централни фигури в тази картина. Те не са били само преподаватели, а и възпитатели, културни лидери и често мост между различни общности. Някои учители са пътували отдалеч, за да работят в отдалечени села, където са се сблъскали с езикови бариери, трудни битови условия и липса на разбирателство от страна на родителите. Въпреки това те са успявали да вдъхновят учениците си и да полагат основите на модерното образование.

И логиката на институциите, и тази на образованието в по-голямата част от

изследвания период е свързана с националните идеи на българската държава. Това логично води до въпроса по какъв начин образованието следващо интересите на националната държава се възприема в регион с етнически и религиозно смесено население и най-вече дали това не демотивира ученици и родители от етнически и религиозни малцинства. Тук най-полезни могат да бъдат интервюта и спомените, тъй като статистиките за ученици, продължили своето образование в гимназии и университети, могат да се окажат подвеждащи. В тази глава твърдя, че основните негативни фактори са бедността и страховете от неприемлив от религиозна гледна точка брак, а не свързаното с национални идеали образование. Напротив, образованието следващо интересите на националната държава позволява на учениците от етнически и религиозни малцинства да се почувстват част от една по-голяма и по-престижна общност, което отговаря на техните собствени амбиции, както и амбициите на родителите им.

Примерите от взетите интервюта показват, че учениците от различни етнически и религиозни групи демонстрират устойчиво желание за образование, независимо от националната насоченост на образователната система преди 1989 г. Този анализ разглежда мотивацията на учениците в контекста на патриотичното образование, като се позовава на лични истории и предоставените данни.

В границите на моето изследване може да се твърди, че националният характер на образованието не оказва влияние върху мотивацията на учениците, а напротив стимулира ги още повече. Просветното дело в общината ни е на доста завидна висота повече от век назад във времето. Образованието следващо интересите на националната държава, особено в периода преди 1989 г., акцентира върху националната идентичност, като често насърчава ученето чрез идеологически обосновани ценности. Въпреки това, в мултиетнически региони като този на Гоце Делчев, етническите и религиозните различия не се оказват пречка за мотивацията на учениците.

Примерите на интервюираните ни показват, че образователната система е успяла да създаде среда, която обединява учениците, независимо от техния произход. Съвместното учене е не само възможно, но и успешно. Учениците възприемат училището като място, където могат да се изявят, без да се притесняват от различията.

Често бедността и липсата на ресурси, вместо да демотивират учениците, стават стимул за тяхното развитие. Желанието да избягат от тежкия труд на полето или бедността ги кара да се стремят към образование, което възприемат като път към по-

добър живот.

Материалните затруднения не намаляват стойността на образованието в очите на учениците. Напротив, тежките условия засилват решителността им да учат.

В региона на Гоце Делчев, в училищата от началото на XX век до 1989 г., християнски и мюсюлмански деца учат заедно, създавайки устойчива среда на разбирателство. В интервюираните спомени на местните жители многократно се подчертава, че религиозните и културни различия не са пречка за съвместното обучение.

Дори в условията на крайна бедност и липса на учебни пособия, учениците полагат големи усилия да завършат образованието си. Въпреки ограниченията, много от учениците демонстрират силно желание за развитие, което често е възпрепятствано от социалните и културни рамки. В този контекст подкрепата от учителите играе решаваща роля.

Учителите са основен фактор за успеха на учениците, като тяхното отношение и подход могат значително да засилят или, обратно, да намалят мотивацията за учене.

Докато образованието следващо интересите на националната държава поставя акцент върху националната принадлежност и дисциплината, личната мотивация на учениците често се оказва водещият фактор за успех. Примерите от интервютата показват, че учениците възприемат образованието като средство за социална мобилност, независимо от идеологическия му контекст.

Анализът показва, че мотивацията на учениците е многопластова, като включва социално-икономически, културни и лични фактори. Образованието следващо интересите на националната държава, макар и идеологически обусловено, не определя основната мотивация за учене. Учениците от различни етнически и религиозни групи демонстрират устойчиво желание за знание, като често преодоляват значителни трудности. В този контекст учителите играят решаваща роля – те могат да бъдат както катализатори на успеха, така и пречка, ако липсват разбиране и подкрепа.

Докато в село Баничан, например е съвсем друг случаят. Селото е християнско, намира се по-близо до града, с по-удобен, достъпен и евтин транспорт и почти няма случай, в който някой да не продължи да учи в град Гоце Делчев след завършено основно образование, без значение от пола. От столетия назад в село Баничан образованието е издигнато в култ и успяват да се образуват стотици деца. Завършилите

висше или полувисше образование са наистина много и то с професии в най-различни сфери на живота – учители, лекари, медицински сестри, адвокати, инженери. Докато в село Брезница и село Дъбница няма чак толкова много завършили висше или полувисше образование за същия период. Случаите са единични. Това се дължи не на липсата на желание или мотивация у учениците, а по-скоро на възможности. Родителите на децата от тези села по цял ден работят на полето и работната ръка на всяко едно от децата им е от огромно значение. От взетите интервюта от хората в село Брезница и село Дъбница разбираме, че всеки един от тях е имал огромното желание и старание да учат. Мотивацията им е била наистина голяма. Виждайки изнурителния труд на нивата лице в лице, децата намират в лицето на училището своето избавление. С нетърпение всяко дете чака всеки един училищен ден. Децата са скромни, послушни, мотивирани и жадни за нови знания и приключения. В сивият обикновен ден на полето, училището изиграва ролята на една сграда пълна с приключения и нови знания за всяко едно дете. Децата са толкова мотивирани, че след училищната работа на нивата не ги спира да си учат уроците и пишат домашните. Напротив, те се концентрират много повече в работата на полето, за да им остане после време и за училищните задължения.

В рамките на изследването се потвърждава, че образованието следващо интересите на националната държава в Неврокопско, независимо от етническата и религиозната разнородност на учениците, в никакъв случай не е играл ролята на възпиращ фактор. Нещо повече, образованието е било възприемано като инструмент, чрез който ученикът получава възможност да стане част от една по-голяма и по-престижна общност, общността на образованите хора в една модерна държава. Учебните програми и методики, въпреки че акцентират върху патриотичното възпитание, успяват да обединят учениците около идеята за споделена културна идентичност, без да противопоставят различните религиозни и етнически групи. Тази форма на патриотизъм възпитава уважение към културното наследство на региона и България като цяло.

Съвместното обучение на християнски и мюсюлмански деца създава среда на толерантност и взаимно уважение. Възпитанието в училище не само е изграждало академични знания, но и е способствало за социалната интеграция и изграждането на умения за съвместен живот в мултикултурна среда. Тази особеност е значима както за региона, така и като пример за добри практики в по-широк национален и международен контекст.

Образованието е възприемано като път към по-добри възможности и социална мобилност. В този контекст възпитание следващо интересите на националната държава не е пречка, а средство за мотивиране на учениците да се развиват и да допринасят за обществото.

В заключение на Трета глава

Образованието следващо интересите на националната държава играе централна роля в училищния живот, особено в контекста на социалистическата идеология, когато е използвано за насърчаване на колективизъм, единство и принадлежност към националните ценности.

То има няколко ключови аспекти:

Формалност и символизъм: Пионерските униформи, участието в пионерски лагери и строгостта по отношение на дисциплината и хигиената подчертават формалната структура на патриотичното възпитание. Тези символи изграждат у учениците усещане за ред и принадлежност. Например, участието на Ани Грошарова във „Влака на дружбата“ и пътуванията до Киев и Одеса са не само награди, но и инструмент за затвърждаване на патриотични ценности.

Дисциплина и респект: Строгите правила в училищата стимулират ученическата мотивация чрез страх и уважение. Уроците на учители като Георги Попов, описани от Мария Семерджиева, показват как строгите методи могат да оставят дълготрайно въздействие върху знанията и поведението на учениците.

Социални бариери: Въпреки че патриотичното образование е представяно като обединяващо, социалните различия между мюсюлмански и християнски деца създават в редки случаи напрежение. Кимиле Грошар споменава как мюсюлманските ученици често са ограничавани в образованието поради социални и финансови бариери.

Мотивация чрез признание: Учениците са мотивирани от похвали и награди за успехите си. Такива примери, като описаните от Ани Грошарова, показват, че мотивацията е подсилвана чрез признание от страна на учителите и училището.

Въпреки успехите на образованието следващо интересите на националната държава, методите му често са ограничаващи и базирани на страх или социално разделение, което оставя смесени резултати върху мотивацията на учениците.

Учителите са ключов фактор в реализирането на образованието следващо

интересите на националната държава, но тяхната мотивация и ефективност са пряко повлияни от политическите, социалните и личните обстоятелства.

И тук може да посочим няколко ключови аспекти:

Професионализъм и човечност: Учители като госпожа Гудева (спомената от Ани Грошарова) и Каракостов (споменат от Мехмед Боюкли) са пример за преподаватели, които съчетават строгост с увлекателно преподаване и човечност. Техният подход е вдъхновява учениците и е създава позитивна атмосфера.

Политически ограничения: Политическата среда често ограничава автономията на учителите. Назначенията в някои периоди от време се базират на лоялност към партията, а не на професионални качества, което демотивира някои преподаватели и създава напрежение. Мехмед Боюкли отбелязва, че много учители са третиран като „изгнаници“ в селските училища.

Методи на преподаване: Прекалено строгите и дори агресивни методи на учители като господин Фирков демонстрират как дисциплината, основана на страх, може да бъде контрапродуктивна. Това отблъсква учениците и подкопава доверието към системата.

Лична отдаденост: Въпреки ограниченията, някои учители работят с истинска страст и желание да помогнат на учениците. Елена Адамова и други участници споменават как вдъхновяващите учители повлияват на изборите им в живота, като насърчават любовта към определени предмети и амбицията да продължат образованието си.

Образованието следващо интересите на националната държава е неразделна част от живота на учениците и учителите в този период. Докато за учениците то представлява средство за изграждане на идентичност, дисциплина и принадлежност, за учителите то е отговорност, която често се сблъсква с лични и политически предизвикателства.

Основният извод е, че успехът на образованието следващо интересите на националната държава е променлив и силно зависим от индивидуалните качества на учителите и контекста, в който са работили. Учителите, които са показвали разбиране, емпатия и професионализъм, са оставят трайна положителна следа върху учениците. Обратно, строгите методи и политическите ограничения довеждат до негативни ефекти върху мотивацията и образователната среда.

Дисертацията разглежда развитието на училищното образование в Неврокопско в период от повече от сто години – от 1912 до 2020 г. Анализът е извършен чрез комбиниране на теоретични подходи, изследване на архивни документи и провеждане на интервюта с местни жители. Основната цел на изследването е да се очертаят ключовите моменти, социално-икономическите и културните фактори, които оформят образователната система в региона, като същевременно се постави акцент върху влиянието на исторически, етнокултурни и икономически обстоятелства върху достъпа до образование. Изследването обхваща сложна историческа динамика, която разкрива как глобалните и национални събития – като войни, политически режими и социални трансформации – влияят на развитието на образованието в Неврокопско. През целия разглеждан период образованието в региона играе основна роля за формирането на културната и национална идентичност на населението. Училищата не само предават знания, но също така възпитават патриотични ценности, насърчавайки национално самосъзнание, особено в периодите на усилено национално строителство след Балканските войни и Втората световна война. Етническото и религиозно разнообразие в Неврокопско поставя уникални предизвикателства пред училищното образование. Въпреки че националистическите политики на различни режими са оказвали влияние върху съдържанието на образованието, учениците от различни етнически и религиозни групи демонстрират висока мотивация за учене. През разглеждания период се наблюдава значителна промяна в материалната база, училищната организация и достъпа до образование. От първоначалните килийни училища в началото на XX век до модерните училищни сгради с дигитална инфраструктура в началото на XXI век – развитието отразява социално-икономическите промени в региона. Изследването на архивни единици предоставя богата информация за политиките, насочени към развитие на училищното образование, както и за ролята на местните общности в подкрепа на образователната система. Политическите режими оказват пряко въздействие върху учебните програми, съдържанието на преподаваните предмети и учебния процес. В периода преди 1944 г. образованието има силно патриотична насоченост, докато след 1944 г. доминира идеологическият марксистко-ленински подход. Архивните данни разкриват, че местните общности играят активна роля в изграждането на училищната инфраструктура и подкрепата за учители. Дори в периоди на бедност, родителите и местните власти намират начини да поддържат училищното образование, често с лични дарения и доброволна работа. Включените в изследването интервюта с жители на региона разкриват човешкото измерение на училищното образование в Неврокопско.

Те осветяват личните истории на ученици и учители, както и тяхното възприятие за образователната система през различните периоди. Независимо от трудностите – бедност, липса на ресурси или социални ограничения – учениците в региона демонстрират силно желание за знания. Те възприемат образованието като средство за социална мобилност и личностно развитие. Учителите играят ключова роля за успеха на учениците. Техните лични качества, професионализъм и отношение към учениците често са определящи за тяхната мотивация и успех. В периода преди 1989 г. момичетата от мюсюлманските общности са ограничавани в достъпа си до образование поради социални норми и родителски страхове. Въпреки това, редица лични примери показват как индивидуалната решителност и подкрепата от учители и семейства водят до преодоляване на тези ограничения.

Въпреки историческите катаклизми и социално-икономическите предизвикателства, училищното образование в региона успява да запази своята роля на център за културно и социално развитие. Успехът на училищното образование до голяма степен зависи от подкрепата на местните общности и ангажираността на родителите. Макар и бавно, социалните и културни ограничения върху образованието на момичета и етнически малцинства намаляват, особено след 1989 г. Един от най-важните фактори за успеха на учениците е качеството на учителите. Тяхната роля като мотиватори и посредници между различни култури и поколения остава водеща.

Продължаващото подобряване на материалната база и дигиталната инфраструктура е от съществено значение за съвременното образование. Необходимо е да се създадат условия за продължаващо обучение и развитие на учителите, за да отговорят на предизвикателствата на съвременното общество. Осигуряването на стипендии и допълнителна подкрепа за ученици от бедни семейства или малцинствени групи може да намали неравенствата в достъпа до образование. Историята на училищното образование в региона е ценен ресурс за бъдещето. Насърчаването на изследвания и създаването на архиви ще допринесе за по-доброто разбиране на миналото и неговото влияние върху съвременността. Дисертацията показва, че училищното образование в Неврокопско е не само отражение на националните политики и тенденции, но и на устойчивостта, амбициите и културната идентичност на местното население. То е живо доказателство за значението на знанието като основа за социален прогрес и индивидуална реализация.

3.ОБОБЩЕНИЯ И ИЗВОДИ

Събраните и анализирани данни, документи и интервюта в дисертацията позволяват да се направят следните изводи:

1) Възникването, развитието и функционирането на училищата в региона следват сходни модели, независимо от етническите и религиозни специфики на общностите, където въпросните училища са създадени. Проблемите и пречките са сходни, а основните постижения зависят най-вече от личните усилия (или липса на такива) от страна на директори и учители.

2) Мотивацията на учениците и родителите също показва сходни характеристики. Учениците са високо мотивирани и основните затруднения се появяват, когато те отиват в градска среда далеч от надзора на семействата и общността. Родителите също са високо мотивирани. Основните пречки са преди всичко икономически, като повсеместната бедност от една страна затруднява семействата да финансират продължаването на образованието на учениците, но от друга страна изключително силно мотивира младежите, тъй като образованието е един от малкото достъпни за тях начини да избягат от немотията. При мюсюлманските семейства има и специфични затруднения, свързани с ролята на младата жена, но тези затруднения са преодолені днес.

3) Силно патриотичният характер на образованието не оказва негативно влияние върху мотивацията на ученици и родители от етнически и религиозни малцинства.

4) Ролята на учителя като личност е също толкова значима, колкото и използваните образователни подходи, методи за обучение и материална база, взети заедно.

4.ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

➤ Теоретичен принос

Установено е, че развитието на училищата в региона следва сходни модели, независимо от етническите и религиозни различия. Проблемите, свързани с липсата на финансови и материални ресурси, са общи, а успехът зависи главно от личните усилия на директори и учители.

Пример: В малки населени места директори често организират кампании за събиране на средства или доброволчески инициативи за ремонт на училищната база. Този анализ добавя стойност към теоретичните познания за значението на местното

лидерство в образованието.

➤ **Приложен принос**

Изследвана е мотивацията на ученици и родители, като е показано, че икономическите пречки могат да действат както като бариера, така и като стимул за образователен успех. Вниманието е отделено и на спецификата на мюсюлманските семейства, които са преодолели традиционни бариери пред образованието на младите жени.

Пример: Родители често срещат трудности да финансират обучението на децата си, но въпреки това силно ги подкрепят, защото възприемат образованието като начин за преодоляване на бедността. Отчита се и фактът, че момичета от мюсюлмански семейства днес завършват гимназии и университети наравно с връстниците си, благодарение на модерните образователни подходи.

➤ **Социален принос**

Установено е, че образованието следващо интересите на националната държава не демотивира учениците и родителите от етнически и религиозни малцинства. Напротив, той допринася за тяхното чувство за принадлежност към националната общност.

Пример: В смесени училища ученици от различни етноси активно участват в чествания на национални празници, което укрепва връзката им с културните и исторически ценности на страната. Този принос е важен за разбирането на социалната интеграция чрез образованието.

➤ **Методологичен принос**

Разработен е подход за оценка на ролята на учителя като личност в контекста на образователния процес. Установено е, че учителят има решаващо значение за успеха на учениците, като неговата личност често компенсира недостатъците на материалната база или липсата на ресурси.

Пример: Учители с висок личен ангажимент успяват да вдъхновят учениците си чрез интерактивни уроци и индивидуална работа, дори в условия на липса на учебни материали. Този принос предлага методологичен модел за бъдещи изследвания или за усъвършенстване на практиките в училищата.

➤ **Практически принос**

Направени са препоръки за повишаване на ефективността на образователните подходи в региони с икономически трудности. Изследването подчертава значението на сътрудничеството между училището, родителите и местната общност за преодоляване на пречките пред образованието.

Пример: В училища от селски райони добрите резултати често се дължат на връзката между учителите и родителите, които съвместно подкрепят учениците – например чрез организиране на извънкласни дейности или осигуряване на транспорт до училище за ученици от отдалечени села.

5.ПУБЛИКАЦИИ ПО ПРОБЛЕМАТИКАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Джунин, Х. (2024). История на основаването и развитието на училището в село Дъбница. Сп. „Терени“, бр. 10, стр. 28-45

Останалите - „ПОД ПЕЧАТ“